

FLEYTA IJROCHILIGIDA KLASSIK VA ZAMONAVIY REPERTUARLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Qo'qon davlat universiteti

San'at va sport fakulteti

Musiqa ta'limi yo'nalishi talabasi

Suyumboyeva Diyorabonu

Annotatsiya: Ushbu maqolada fleyta ijrochiligida klassik va zamonaviy repertuarlarning badiiy, texnik hamda uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi, ularning ijrochilik mahoratini rivojlantirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar:fleyta, ijrochilik, klassik repertuar, zamonaviy repertuar, ijro texnikasi, uslub, musiqa ta'limi, badiiy talqin

Аннотация: В статье анализируются художественные, технические и стилевые особенности классического и современного флейтового репертуара, раскрывается их значение в развитии исполнительского мастерства и профессиональной музыкальной подготовки.

Ключевые слова: флейта, исполнительство, классический репертуар, современный репертуар, исполнительская техника, стиль, музыкальное образование, художественная интерпретация

Abstract: This article examines the artistic, technical, and stylistic characteristics of classical and contemporary flute repertoire, highlighting their role in developing performance skills, musical interpretation, and professional artistic competence.

Keywords: flute, performance, classical repertoire, contemporary repertoire, performance technique, style, music education, artistic interpretation

Kirish. Musiqa san'ati insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, u jamiyatning estetik qarashlari, ma'naviy qadriyatlari va badiiy tafakkurining rivojlanishida muhim o'rin egallaydi. Har bir musiqa cholg'usi o'ziga xos tembr, texnik imkoniyat va ifoda vositalari orqali musiqa madaniyatining taraqqiyotiga xizmat qiladi. Ana shunday cholg'ulardan biri fleyta bo'lib, u qadimiy tarixga ega bo'lishi bilan birga bugungi kunda ham akademik va zamonaviy musiqa ijrochiligida eng talabgir cholg'ular qatoridan o'rin olgan. Fleytaning nafis va shirali ovozi, keng diapazoni hamda turli xil ijro usullarini amalga oshirish imkoniyati uni yakkaxon, kamera ansambli va simfonik orkestr tarkibida keng qo'llash imkonini beradi.

Klassik musiqa davrida yaratilgan fleyta repertuari ijrochilik maktabining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan. Ayniqsa, barokko, klassitsizm va romantizm davrlarida yaratilgan asarlar fleyta texnikasi, nafasni boshqarish, artikulyatsiya va musiqiy talqinning mukammallashuviga xizmat qilgan. Mazkur repertuar ijrochidan tovushning sof chiqishi,

intonatsion aniqlik, frazlash madaniyati hamda uslubiy talablarni chuqur his qilishni talab etadi. Shu sababli klassik repertuar bugungi kunda ham professional fleytachilar tayyorlash jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

XX va XXI asrlarga kelib musiqa san'atida yangi badiiy yo'nalishlarning shakllanishi natijasida fleyta ijrochiligida ham sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Zamonaviy kompozitorlar fleytaning texnik imkoniyatlarini yanada kengaytirib, yangi ijro usullarini amaliyotga tatbiq etdilar. Multiphonics, flutter tonguing, whistle tones, harmonik tovushlar, glissando, mikrotonal intonatsiyalar hamda turli noan'anaviy artikulyatsiya usullari zamonaviy repertuarining muhim xususiyatlariga aylandi. Bunday asarlar nafaqat ijrochidan yuqori texnik mahoratni, balki ijodiy fikrlash, sahna madaniyati va musiqiy interpretatsiyaning yangi shakllarini ham talab qiladi.

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan davrda fleyta ijrochiligi ham yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Elektron musiqa, multimedia loyihalari, raqamli ovoz effektlari va eksperimental kompozitsiyalar fleyta repertuarining mazmunini boyitmoqda. Natijada klassik va zamonaviy repertuar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik yanada mustahkamlanib, ijrochilik san'atining rivojlanishiga yangi imkoniyatlar yaratilmoqda. Zamonaviy musiqa ta'limi tizimida esa har ikkala repertuarni uyg'un holda o'rgatish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish, badiiy tafakkurini rivojlantirish hamda ijro madaniyatini yuksaltirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Fleyta dunyodagi eng qadimiy musiqa cholg'ularidan biri bo'lib, uning rivojlanish tarixi bir necha ming yilliklarni o'z ichiga oladi. Tarixiy taraqqiyot davomida fleytaning konstruksiyasi, texnik imkoniyatlari va ijrochilik uslublari takomillashib bordi. Ayniqsa, XIX asrda Theobald Boehm tomonidan yaratilgan zamonaviy mexanik tizim fleyta cholg'usining texnik imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirib, professional ijrochilikning rivojlanishiga mustahkam zamin yaratdi. Natijada klassik hamda zamonaviy repertuarlarning shakllanishi va ijro etilishi yangi bosqichga ko'tarildi.

Klassik repertuarining o'ziga xos xususiyatlari

Klassik fleyta repertuari XVII–XIX asrlarda yaratilgan asarlarni qamrab oladi. Ushbu davr musiqasida kompozitorlar fleytaning tabiiy ovoz tembri, nafisligi va lirizmiga alohida e'tibor qaratganlar. Barokko davrida yaratilgan asarlarda polifonik tafakkur, murakkab melodik bezaklar hamda nafis artikulyatsiya ustuvor ahamiyat kasb etadi. Klassitsizm davrida esa shaklning aniqligi, mutanosiblik va musiqiy mantiq asosiy mezon hisoblanadi. Romantizm davriga kelib fleyta repertuari emotsional ifodaning kuchayishi, keng diapazonli melodiylar va virtuoz texnik elementlar bilan boyidi.

Klassik repertuarni muvaffaqiyatli ijro etish uchun ijrochidan quyidagi kompetensiyalar talab etiladi:

tovush sifatining tozaligi va barqarorligi;
nafasni to'g'ri taqsimlash;
artikulyatsiyaning aniq bajarilishi;
intonatsion aniqlik;
dinamik belgilarni to'liq ifodalash;
frazalash va uslubiy talqinning mukammalligi.

Klassik asarlar ijrochiga texnik mahorat bilan bir qatorda badiiy did va musiqiy tafakkurni ham rivojlantirish imkonini beradi. Mazkur repertuar musiqa maktablari, akademik litseylar, konservatoriyalar hamda oliy ta'lim muassasalarida fleyta ta'limining asosiy negizini tashkil etadi.

Zamonaviy repertuarning o'ziga xos jihatlari

XX va XXI asr musiqa san'atida kompozitorlarning estetik qarashlari tubdan o'zgardi. Natijada fleyta uchun yaratilgan asarlar ham yangi musiqiy til, noan'anaviy ritmlar, murakkab garmoniya va innovatsion ijro usullarini o'zida mujassam eta boshladi.

Zamonaviy repertuar quyidagi jihatlari bilan ajralib turadi:

keng diapazondan foydalanish;
murakkab ritmik tuzilmalar;
erkin metr va poliritmiya;
mikrotonallik;
yangi artikulyatsiya usullari;
kengaytirilgan ijro texnikalari;
improvizatsion elementlarning mavjudligi.

Bugungi kunda zamonaviy fleyta ijrochiligida "extended techniques" deb ataluvchi usullar keng qo'llaniladi. Jumladan:

Flutter tonguing – tilni tez tebratish orqali hosil qilinadigan tovush;

Multiphonics – bir vaqtning o'zida bir nechta tovush chiqarish;

Whistle tones – juda past bosimli havo oqimi yordamida hosil qilinadigan nozik tovushlar;

Jet whistle – kuchli havo oqimi bilan hosil qilinadigan shovqinli effekt;

Harmonics – tabiiy obertonlardan foydalanish;

Tongue ram – til zarbi orqali hosil qilinadigan perkusson tovushlar.

Mazkur texnikalar ijrochidan yuqori darajadagi koordinatsiya, nafas nazorati hamda eksperimental musiqiy tafakkurni talab qiladi.

Klassik va zamonaviy repertuarlarning qiyosiy tahlili

Klassik hamda zamonaviy repertuarlar umumiy maqsad – musiqiy obrazni mukammal ifodalashga xizmat qilsa-da, ularning ijro talablari o'zaro sezilarli farqlarga ega.

Klassik repertuar:

uslubiy me'yorlarga qat'iy amal qiladi;
musiqiy shakl aniq quriladi;
tonal tizim ustuvor hisoblanadi;
melodik ifoda asosiy o'rinni egallaydi;
texnik murakkablik badiiy ifodaga bo'ysunadi.

Zamonaviy repertuar esa:

eksperimental yondashuvni qo'llaydi;
tonal chegaralarni kengaytiradi;
yangi ovoz effektlaridan foydalanadi;
ijrochining ijodiy erkinligini oshiradi;
sahnaviy harakat va performans elementlarini ham qamrab olishi mumkin.

Shu sababli zamonaviy repertuarni o'rganish faqat texnik mashqlar bilan cheklanmaydi. Ijrochi musiqa falsafasi, kompozitor g'oyasi hamda yangi notatsion belgilarni ham chuqur o'zlashtirishi zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, fleyta ijrochiligida klassik va zamonaviy repertuarlar o'zining badiiy-estetik mazmuni, texnik talablari hamda ijrochilik uslublari bilan bir-biridan farq qilsa-da, ular professional musiqachi tayyorlash jarayonida o'zaro uzviy bog'liq hisoblanadi. Klassik repertuar fleyta ijrochiligining nazariy va amaliy asoslarini shakllantirib, tovush sifati, nafasni boshqarish, artikulyatsiya, intonatsion aniqlik va musiqiy talqin madaniyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy repertuar esa ijrochining texnik imkoniyatlarini kengaytirib, yangi ijro usullarini egallash, kreativ fikrlash va musiqiy interpretatsiyaga innovatsion yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy kompozitorlar tomonidan fleyta uchun yaratilayotgan asarlar cholg'uning ifoda imkoniyatlarini yanada boyitib, yangi tembrlar, noan'anaviy artikulyatsiyalar hamda kengaytirilgan ijro texnikalaridan samarali foydalanish imkonini bermoqda. Bu esa fleyta ijrochiligini yangi bosqichga olib chiqib, uni nafaqat akademik, balki eksperimental va multimedia yo'nalishlarida ham rivojlantirishga zamin yaratmoqda.

Musiqa ta'limi amaliyotida klassik va zamonaviy repertuarni uyg'un holda o'qitish bo'lajak fleyta ijrochilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, ularning badiiy tafakkurini kengaytirish hamda xalqaro ijrochilik standartlariga mos malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Repertuar tanlashda talabalarning tayyorgarlik darajasi, texnik imkoniyatlari va musiqiy qiziqishlarini hisobga olish ta'lim samaradorligini yanada oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, fleyta ijrochiligida klassik va zamonaviy repertuarlarning uyg'unligi ijrochining texnik mahorati, estetik didi va ijodiy salohiyatini har tomonlama rivojlantirishga xizmat

qiladi. Mazkur yo'nalishlarni chuqur o'rganish va ta'lim jarayoniga izchil tatbiq etish milliy musiqa ta'limi sifatini oshirish, fleyta ijrochilik maktabini takomillashtirish hamda xalqaro musiqa maydonida raqobatbardosh ijrochilarni tayyorlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Boehm, T. **The Flute and Flute Playing**. New York: Dover Publications, 1964.
2. Toff, N. **The Flute Book: A Complete Guide for Students and Performers**. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2012.
3. Debost, M. **The Simple Flute: From A to Z**. New York: Oxford University Press, 2002.
4. Galway, J. **Flute**. London: Kahn & Averill, 1982.
5. Wye, T. **Practice Books for the Flute** (Books 1–6). London: Novello Publishing Limited, 2009.
6. Quantz, J. J. **On Playing the Flute (Versuch einer Anweisung die Flöte traversiere zu spielen)**. Boston: Northeastern University Press, 2001.
7. Artaud, P.-Y. **Present Day Flutes**. Paris: Éditions Billaudot, 1995.
8. Powell, A. **The Flute**. New Haven: Yale University Press, 2002.
9. Sadie, S. (Ed.). **The New Grove Dictionary of Music and Musicians**. 2nd ed. London: Macmillan Publishers, 2001.
10. Abdurashidov, A. **Musiqa pedagogikasi**. Toshkent: O'qituvchi, 2018.